HAURAN.

AF

HENRIK SCHARLING.

KJØBENHAVN.
FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1889.

HAURAN.

REISESKILDRING FRA PALÆSTINA.

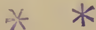
ET FOREDRAG

AF

HENRIK SCHARLING.

KJØBENHAVN.
FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1889.

Den Reise, som Prof. Buhl og jeg foretog i indeværende Foraar til det hellige Land, havde, i al Fald for mit Vedkommende, nærmest til Formaal at bringe Klarhed over forskjellige Spørgsmaal vedrørende Jerusalems Topographi i Oldtiden, men ved Siden heraf var der forskjellige Egne i Palæstina, som jeg kunde ønske at tage i Øiesyn, forsaavidt Leilighed dertil gaves. Blandt disse indtog Landskabet Hauran i det østlige Palæstina en fremragende Plads.

Da jeg for henved 30 Aar siden reiste i hine Egne, laa Hauran udenfor Synskredsen. Det var i høieste Grad usikkert, gjennemstreifet af røveriske Beduinstammer, der hverken skaanede den Reisendes Gods eller hans Liv. Kun ganske faa, meget dristige og med Beduinernes Sprog og Sæder meget fortrolige Reisende havde vovet sig did. Blandt disse

kan nævnes *Seetzen*, som med Livsfare i Aaret 1805, og *Burkhardt*, som 1810 bereiste Hauran, af Nyere kan fremhæves *Wetzstein*, der som preussisk Konsul i Damaskus gjorde en Reise derned i Efteraaret 1858 og udgav en interessant Beskrivelse (1860) — endelig den franske Grev *de Vogüe*, der har nedlagt Resultaterne af sine Iagttagelser i det store Pragtværk: *La Syrie centrale* (I—II. 1865—77).

Nu have Forholdene ganske forandret sig. Tyrkerne have i den sidste halve Snes Aar gjort Alvor af deres Herredømme over Landet, de have anlagt et Par store Kaserner samt hist og her udsat Vagtposter og ved Hjælp deraf holde de Beduinerne i Tømme. Fuld Sikkerhed er vel ikke tilveiebragt og kan ifølge Sagernes Natur ikke tilveiebringes, idet Landet ligger altfor aabent imod de store Ørkener, hvor al Militærvagt er en Umulighed, men man kan dog nu færdes der uden overhængende Fare.

For min Reisefælle og mig var der saa meget større Grund til at besøge Hauran, som det var en gammel Aftale med vor Ven, den danske Consul Løytved i Beirut, at han vilde

ledsage os paa vor Reise derigjennem. En bedre Fører kunde vi ikke ønske os, da han tidligere har reist der, har personligt Kjendskab til mange af Scheikerne og taler Arabisk med stor Færdighed.

Gjennem Breve og Telegrammer var det blevet fastsat, at vi Lørdagen den 27de April skulde mødes i *Banias*, det gamle Cæsarea Philippi. Efter en Maaneds Ophold i Jerusalem drog Prof. Buhl og jeg alene, ledsagede af en arabisk Dragoman, gjennem Palæstina over Nablus, Nazareth, Tiberias og Saphed og ankom ogsaa den bestemte Dag ved Middagstide i Banias. Vi vare i stor Spænding, om vi nu ogsaa vilde træffe Consul Løytved, thi vi vidste, at han var stærkt optagen af Forretninger, og at en eller anden uventet Hindring let kunde være indtruffen. I saa Fald maatte Reisen i Hauran opgives, thi uden ham hverken kunde eller vilde vi reise derind, og der vilde da ikke være Andet for os at gjøre end at drage lige op til Damaskus. Dagen gik med Spørgen og Speiden ud ad Veien og op ad Bjerghøiderne, men der hverken hørtes eller saaes noget til Løytved. Alt som Solen

sank dybere, og Skyggerne bleve længere, blev vor Uro større. Endelig henad Aften lød det glade Raab os i Møde, at Tjenerskabet var ankommen, og vi traf det kort efter i Færd med at gjøre Natteleiet istand i Scheikens Hus, hvor vi skulde overnatte. Vi gik ud af den lille By og mødte ved Solnedgang midt imellem de plaskende Kildevæld og Vandstrømme, som paa alle Sider omgive Banias, Løytved selv. Han var bleven opholdt i Baalbek, hvor han for Tiden opfører en ny Skolebygning, og havde med to lange anstrængende Dagsreiser netop kunnet naa Banias til den fastsatte Tid. Med ham fulgte »to fremmede Herrer», som der først blev sagt os, men som ved nærmere Eftersyn viste sig at være to Landsmænd og Venner, med hvilke vi alt havde været sammen i Jerusalem, nemlig Præsterne Stahlfest Møller og Th. Sørensen (tidligere Præst paa Færøerne, nu i Skanderborg), Det var et kjært Møde, og vi tilbragte en fornøielig Aften oppe paa det flade Tag af Scheikens Hus, hvor vort Aftensmaaltid var dækket. Mørket faldt paa, men Foraarsaftenen var lun og mild, Vinen flød rigelig i Bægrene,

og vi havde tilstrækkeligt Samtalestof dels i gjensidige Meddelelser om vore forskjellige Oplevelser og dels i Reiseplaner for de følgende Dage.

Vi vare altsaa nu fem Danske samlede, og med os fulgte en hel lille Karavane, saaledes som Forholdene gjør det nødvendigt i hine Egne. I Spidsen for Toget red gjerne Kawassen*) Mohamed med en lang Bøsse over Skulderen, saa var der Kokken Joseph, der stod for Madlavningen, og Tjeneren Joseph, der skulde besørge Opvartningen, fremdeles vor Dragoman fra Palæstina, der efter Aftale skulde følge os gjennem Hauran, endelig to eller tre Hestepassere eller Mukarer, samt en eller to Æselsdrenge. Af Bagage medførte vi Feltsenge med tilhørende Madratser og Tæpper, endvidere Proviant og Vin, da Saadant ikke kunde faaes i Hauran, samt det nødvendige Reisetøi. Derimod medførte vi ikke Telte, hvilke ellers anses for nødvendige til en Reise i Hauran, idet vi gjorde Regning paa at kunne

*) Kawas er en Politisoldat, der staar til Consulens Tjeneste og skal beskytte ham mod mulig Overlast.

opslaa vort Natteqvarter hos de arabiske Scheiker. Hele Reiseselskabet bestod altsaa af 11 eller 12 Personer med et tilsvarende Antal Heste og Pakdyr. —

— *Hauran* er Navnet paa Landskabet Syd for Damaskus, Øst for Jordanskilderne og Genezareth Sø. Mod Øst og Syd begrændses det af Ørkener. Oprindelig bruges Navnet forat betegne Bjerglandet, men er senere ogsaa blevet udvidet over Slettelandet. Hele Landskabet er fra Vest til Øst ti eller tolv danske Mil, fra Nord til Syd atten til tyve Mil i Udstrækning. I geologisk Henseende frembyder det stor Interesse ved sine vulkanske Dannelser. Hauranbjergene i den østlige Deel, Djebel Hauran, er en Række nu udbrændte Vulkaner, hvoraf navnlig de to, *Sihan* i Nord og *Kleb* i Syd, udmærke sig ved deres Størrelse og Omfang. Fra disse ere uhyre Lavamasser flydte ud over det vestlige Sletteland. Den nordlige Deel heraf, den saakaldte *Ledja*, er vulkanske Lavamarker, dækkede med en sparsom Vegetation og med en Mængde Revner og Kløfter, der gjøre dem til et ypperligt Skjulested og Tilflugtssted for Enhver, som af en eller anden

Grund er kommen i Strid med Regjeringen og for en Tid ønsker at unddrage sig dens Myndighed. Ogsaa findes der i Ledjaen hist og her enkelte Brønde og et Par Smaasøer, saa at Landet er beboeligt, og der findes ogsaa flere mindre Byer her. Den vestlige og sydlige Deel af Hauran, der bestaar af hensmuldrede Lava- og Basaltmasser, er derimod meget frugtbart Land med ypperlige Græsgange og udstrakte Hvedemarker. Ogsaa Hauranbjergene selv afgive gode Græsgange, og en Del af dem er bevoxet med Egeskov.

Endnu vildere er Egnen Øst for Hauran. Her møde vi først den store Lava-Ørken *Harra*, dækket med et Lag af Sten fra en Næves til en Mands Størrelse, som synes udslyngede af Vulkanerne. Ogsaa her findes en Række Hulninger og Kløfter, der i Foraarstiden dækkes med Grønt og afgive sparsomme Græsgange for Beduinerne, men sidst i April afsvides Alt af Solen, og da maa disse søge over til Hauranbjergene med deres Hjorder. Om Sommeren hersker en forfærdelig Hede og Tørke, og da er ethvert Ophold her umuligt. Det er muligvis denne glødende Lava-Ørken,

til hvilken Propheten Jeremias hentyder med et Ordspil i Cap. 17, V. 6, hvor han taler om den af Herren Forbandede, som skal bo i den brændende Ørken (Harerim)*). Nord for denne Ørken ligger det egentlige vulkanske Centrum, *Safa*. Dette er et sort mat glindsende Lavaplateau, fra hvilket en Række nu udbrændte Kratere hæve sig. Her findes ikke en Draabe Vand, følgelig heller ikke den ringeste Vegetation, saa at det Hele nærmest har Udseende af en vældig sort Jernstøbning af flere Miles Udstrækning. Hverken Mennesker eller Dyr kunne leve her i længere Tid, men paa Grund af de mangfoldige Huler, Kløfter og Revner i Lavamassen afgiver Safa et fortrinligt Skjulested for dem, som i et kortere Tidsrum ønske at unddrage sig mægtige Fjenders Forfølgelser. Endelig Øst for disse vulkanske Ødemarker strækker den store Steppe, *Hamad*, sig lige til Euphrat. Det fremgaaer heraf, at Hauran mod Øst og Syd støder umiddelbart op til store Ørkener og vidtstrakte Stepper, og denne Be-

---

*) Wetzstein, Reisebericht über Hauran und die Trachonen. 1860. S. 21.

liggenhed har havt den allerstørste Betydning for Landets Historie indtil den Dag idag. Betingelsen for, at Hauran skal blive et frugtbart og rigt Culturland, er nemlig, at det ved stærke Militærvagter maa være sikkret mod de røveriske Nomadestammer, der fra Arilds Tid indtil den Dag idag have tumlet sig i Ørkenen. Tages denne Beskyttelse bort, vil Landet være prisgiven for Plyndring og ligge øde, som det nu har gjort i over et Aartusind, lige siden det blev underlagt Islams Herredømme.

Det var imidlertid ikke disse storartede vulkanske Lavadannelser, der drog os til sig; baade savnede vi den fornødne geologiske Fordannelse for ret at kunne forstaa dem, og heller ikke dristede vi os ind i disse vilde og sønderrevne Lava-Ørkener. Det var Hauran, vi vilde gjæste, ikke paa Grund af dets Natur, men paa Grund af dets Historie og de talrige Oldtidslevninger, som her endnu findes og kaste nyt Lys over en hel Periode af Kultur- og Kunsthistorien.

Hauran fremtræder to Gange i Israels Historie, mærkelig nok i dens første Begyndelse og lige i dens Slutning, medens vi i

hele den mellemliggende Periode af næsten halvandet Aartusind Intet høre om det. Paa den Tid, da Moses førte Israels Børn henimod det forjættede Land, var den sydlige Del af Hauran en Del af Basan, og den mægtige Amoriterkonge Og havde herfra udstrakt sit Herredømme helt op til Hermons Bjerg (5 Mos. 3, 8). Her laa Landskabet Argob, det vestlige Affald af Hauranbjergene, om hvilket der berettes, at der i det laa 60 faste Stæder med høie Mure, med dobbelte Porte og Stænger (smst. V. 4—5). Det sees heraf, at der allerede i hin fjerne Oldtid har hersket en høi Grad af Cultur, Landet var frugtbart og rigt, Basans ypperlige Græsgange og dets fede Øxne nøde ikke mindre Ry end dets herlige Egeskove (jvfr. Ezech. 39, 18; 27, 6; Es. 2, 13). Alt dette tilfaldt efter blodige Kampe Israels Folk, der udryddede den amoritiske Befolkning. Ved Landets Uddeling erholdt den halve Manasse Stamme det som sin Arvelod. Men fra nu af høre vi i lange Tider Intet videre om disse rige og frugtbare Landstrækninger; det tør vistnok antages, at de her boende Israeliter have ført et Nomadeliv med

deres store Hjorder paa de yppige Græsgange, og at der under dette ensformige Liv Intet har fundet Sted, som kunde henlede Historieskrivernes Opmærksomhed paa dem. Dette skeer først henimod Christi Tid. Landet er nu blevet underlagt Roms Herredømme og delt i fem Provindser, hvoraf vi gjenfinde Navnet Auranitis i det nuværende Hauran, medens Trachonitis svarer til Ledjaen, Batanæa er Hauranbjergene, Gaulonitis og Ituræa de tilstødende Landstrækninger mod Vest og Nord. Alt dette skænkedes af Romerne til Kong Herodes den Store og gik fra ham over til hans Søn Tetrarchen Philip. Paa denne Tid begynder Haurans egentlige Blomstringsperiode, der varer henved et halvt Aartusinde. Arabiske Folkestammer indvandrede, de synes at være komne fra Sydarabien, hvor der den Gang blomstrede en rig Cultur. Det var ikke Ørkenens vilde Sønner, men en Befolkning, der levede i stensatte Boliger og nu bragte sin Byggelyst og øvrige Levevis med sig. De oprettede forskjellige mindre Fyrstendømmer i delvis Afhængighed af Rom. En af disse arabiske Fyrster omtales leilighedsvis i

det ny Testamente: det er den Kong Aretas, som holdt Damaskus besat, da Apostelen Paulus kom dertil, umiddelbart efter sin Omvendelse (2 Kor. 11, 32). Romerne gjorde sig efterhaanden til Herrer over Alt dette; men sørgede ogsaa forat sikkre Landet ved at anlægge Veie og befæstede Leire, som kuede de talrige Røverbander. Den gamle Geograph Strabo omtaler dette paa en Maade, som frembyder en mærkelig Parallel med de nuværende Forhold: »Barbarerne plyndre Kjøbmændene. Dette skeer dog nu mindre, efterat Zenodorus' Røverbander ere blevne adspredte ved Romernes gode Indretninger, og Sikkerheden opretholdes ved Soldaterne i Syrien« (16 Bog 2 Cap.). Under disse lykkelige Forhold blomstrede Handelen, en Række Stæder reiste sig, blandt hvilke Landets Hovedstad, Bostra, indtog den første Plads. Handelsveien mellem Damaskus og Middelhavet paa den ene Side, Persien og Indien paa den anden, gik herigjennem, hvorved store Rigdomme vandtes. De nye Borgere opførte store Vaaningshuse for sig selv af Landets ypperlige Bygningsmateriale, den mørke Basalt, og dertil herlige offentlige Pragtbyg-

ninger, Templer, Triumphbuer, Thermer o. L. Christendommen vandt hurtig Indgang og satte sit Præg paa hele denne rige Cultur, en Mængde Kirker opførtes i eiendommelig Bygningsstil. Saaledes blomstrede Hauran ved en stor Handelsomsætning og sin naturlige Frugtbarhed, og det fattedes ikke paa Midler for den store Byggelyst, hvoraf den driftige og kunstelskende Befolkning var besjælet. Da kom der som en ødelæggende Ørkenvind, der i Løbet af nogle Aaringer lagde al den rige Cultur øde: det var Islàm, hvis fanatiske Skarer brøde frem fra Arabiens Sandørkener. Det var altsaa en ny Indvandring fra Arabien, men ikke som tidligere af et høit udviklet Culturfolk med Kjærlighed til Kunst og et fredeligt Handelsliv, men omvankende krigerske Nomadestammer, hvem en ny religiøs Tro i Forening med Lysten til Røveri og Plyndring drev frem med uimodstaaelig Kraft. I det syvende Aarhundrede væltede de sig ind over Hauran, hvis Befolkning blev enten nedhugget eller fordrevet. Fra den Tid var det forbi med Haurans Cultur, og Landet ligger øde indtil den Dag idag som en af de mærkeligste Ruinmarker. Da Byg-

ningerne saa godt som udelukkende vare opførte af Basalt og Lava, kunde de ikke afbrændes, heller ikke bleve de ombyggede, thi den nye Befolkning var flygtige Nomadestammer, der holdt sig fjærnt fra Stæderne og søgte ud paa de gode Græsgange. Paa den Maade bleve Byerne staaende øde og forladte, den gamle Befolkning flygtede eller fordreves, og den nye Befolkning drog ikke ind i dem. Naturligvis faldt Adskilligt sammen i Aarhundredernes Løb, og navnlig have Jordskjælv strakt mange stolte Pragtbygninger til Jorden, man træffer overhovedet kun sjældent noget Tempel eller Kirke i uskadt Stand. Men saare hyppig træffer man Søiler og Buehvælvinger, der mælde om Oldtidens Pragt, og man vil uden Vanskelighed kunne i Tanken fuldstændiggjøre Billedet af hin rige, nu forsvundne Cultur.

Mangfoldige ere »de døde Byer« i Hauran. De staa fuldstændig forladte, man seer Huse og Mure, man rider ind i dem, Gade op og Gade ned, men træffer ikke et Menneske, Dødens Stilhed hersker derinde, tomme Vinduer og aabne Døre gabe En i Møde, men ingen

Velkomsthilsen, intet Spørgsmaal, intet menneskeligt Ord lyder En i Møde. Enkelte af disse Byer ere i de senere Aar blevne tagne i Besiddelse af Druser eller omvankende Arabere, der have tilegnet sig Oldtidens Paladser og ere flyttede ind i dem som i tomme Sneglehuse. Navnlig efter Christenmassacren i Libanon og i Damaskus 1860*) ere mange Druser udvandrede, som paa en eller anden Maade vare indviklede heri, og have søgt Tilflugt i Hauran. Hertil kommer saa Tscherkesserfamilier, som efter 1878 udvandrede fra Bulgarien, misfornøiede over den nye Ordning her, og som af den tyrkiske Regering faa Boliger og Land anviste i Hauran. Disse bidrage til Landets Opdyrkning, men paa den anden Side ogsaa til Oldtidsmindernes Ødelæggelse, idet de dels nedrive, dels ombygge dem efter deres eget Behov. Hos Araber- eller Drusescheikerne aflagde vi hyppige Besøg for at hvile lidt ud fra det lange Ridt eller for at tage Nattekvarter. Consul Løytved

---

*) Jvfr. herom min »Pilgrimsfærd i det hellige Land« 1876. S. 336 flg.

var da vor Ordfører; som oftest samledes en Del af Byens Beboere om os for at høre Nyt. Disse »Arabesker«, som jeg vel tør kalde dem, bidrog i væsenlig Grad til at give Reisen Farve og Stemning. —

— Søndagmorgen den 28de April brød vor Karavane op fra Banias. Den første Dag frembød intet særligt Nyt. Vi droge Syd paa over de græsrige Sletter i Djolan, det gamle Gaulonitis. De enkelte kegleformede Høie, der hist og her viste sig, gave Afvexling i det ensformige Landskab. Vi havde Vanskelighed forat finde Vei mellem de mange Stier, der krydsede hinanden over de store Sletter, men nogle Gedehyrder hjalp os omsider til at finde den rette Vei. Først efter Solnedgang, da Mørket begyndte at falde paa, naaede vi Landsbyen *Hara*, hvor vi toge vort Nattekvarter hos Scheiken. Vi bleve gjæstfrit modtagne, man slagtede endog et Lam til vort Aftensmaaltid, men Natteleiet var rigtignok meget daarligt. Vi fik et Rum anvist, der havde mere Lighed med en Hule end med en menneskelig Vaaning, en Kat med sine Killinger havde taget Leie derinde; den blev vel

fordreven, men kun for i al Stilhed at liste sig tilbage igjen, og fuldt op var der af Utøi, saa det blev kun en daarlig Nattero. Et Par af Selskabet foretrak at lade deres Senge opstille i Gaarden i en Slags underlige Baase, der vare opstillede til det samme Brug, og altsaa sove under aaben Himmel. De bleve vel fri for Hulens Plager, men havde det til Gjengjæld meget kjøligt, navnlig henad Morgenstunden, da en frisk Vind blæste ned fra Bjergene. Nattens Besværligheder vare dog snart glemte i den friske Morgenluft og det klare Solskin. Efter at have nydt vor Frokost fortsatte vi Reisen. Nu vare vi inde i Hauran, Landskabet var dog ikke meget forskjelligt fra, hvad vi havde seet den foregaaende Dag: store træløse Sletter med rige Græsgange afvexlede med øde Strækninger fulde af Sten, hist og her reiste enkelte isolerede Høie sig. Desto større Eiendommelighed frembød Landsbyerne, som vi droge forbi.

Alle Huse og Bygninger i Hauran ere opførte af det samme Materiale, nemlig en vulkansk Stenart Dolerit, som er i nær Familie med Basalt og af en sortladen eller graasort

Farve. Den tilhugges i lange Stene, som lægges ovenpaa hinanden, Træ anvendes slet ikke. Af denne graasorte Dolerit faar Alt en trist og mørk Farve, næsten som en Slags Sørgedragt, hvis Virkning forstærkes end yderligere ved, at der paa de almindelige Vaaningshuse hyppig ikke findes Vinduer, men Lyset modtages gjennem Dørene. Det melancholske Indtryk, som herved fremkaldes, modvirkes dog heldigen ved Omgivelsernes lyse og klare Farvetoner. Først er der de frodige Græsmarker med deres saftige grønne Farve, som i al Fald i Foraarsmaanederne danne en livlig Indfatning for de mørke Stenmasser — i Sommeren, naar den brændende Sol afsvider alt Græsset, bliver dette ganske vist anderledes. Saa er der oventil den lyse klare Himmel med sin gjennemsigtige Klarhed. Hertil kommer, hvad der særlig gjorde Indtryk paa mig, Beboernes maleriske Dragter, med de kraftige røde, blaa eller grønne Farver, der netop paa Husenes og Murenes mørke Baggrund virkede med dobbelt Kraft. Og over alt dette maa man tænke sig et glimrende Lysskær af Syriens straalende Sol, der ligesom badede Alt i Ild

og Lys og Glands. En Maler maatte her kunne gjøre de herligste Lys- og Farvestudier. Vi vare nu rigtignok ganske overordentlig heldige med Veiret. Medens vi i Jerusalem hyppig havde været plagede af Chamsin — den hede Ørkenvind, der er Ægyptens og Palæstinas Landeplage især i April og Mai, og ved sin tørre Lummerhede danner et Modstykke til Paaske-Østen hos os — saa vare vi ganske fri for den i Hauran og havde det skjønneste Foraarsveir med prægtigt Solskin og let klar Luft; om Nætterne og henad Morgenstunden var det endog temmelig kjøligt. Var Chamsinen indtruffen i disse skyggeløse aabne Egne, vilde den i høi Grad have besværliggjort vor Reise og berøvet os meget af dens Glæde.

I Byen *Inchil* traf vi det første hauranitiske Monument, Levningerne af en gammel Kirke fra det fjerde eller femte Aarhundrede. Over de store Buehvælvinger var Loftet lagt af mørke Doleritplader: Facaden med sin Indgangsport og sine Vinduer var ganske vel bevaret. Kirken blev nu benyttet til Oplagssted eller Lignende, men dens eiendommelige archi-

tektoniske Former vakte i høi Grad vor Opmærksomhed og Lyst til at see Mere af samme Art.

Ud paa Eftermiddagen kom vi forbi en af de »døde« Byer ved Navn *Schakra.* Da vi ikke havde nogen lang Dagsreise den Dag, besluttede vi at ride ind i den forat tage den nærmere i Øiesyn. Vi rede først langs Murene og kom dernæst ind i de mennesketomme Gader. De mørke Basalthuse stode Side om Side og gjorde ved deres graasorte Farve Ensomheden end mere dyster og forladt. Gjennem de aabne Døre og Porte kiggede vi ind i de tomme Gaardsrum. Da vi imidlertid vare komne noget længere frem, viste det sig, at Byen dog ikke var saa helt død endda. En lille omvandrende Araberflok havde nemlig taget den i Besiddelse og indqvarteret sig i de herreløse Huse. De vare Christne og tilhørte den græsk-katholske Kirke. Deres Præst talte ganske godt Fransk, som han havde lært paa et Seminarium i Beirut, og han meddelte mig adskillige Oplysninger. Menighedens Antal var omtrent 150 Sjæle, de havde for et Par Aar siden taget Byen i Besiddelse, men Præsten

klagede bitterlig over den Fattigdom og det Tryk, hvorunder de levede. Jorden var haard og vanskelig at bearbeide, og alle Naboerne rundt om vare Muhamedanere, der paa alle Maader plagede og trykkede dem, uden at de havde nogensomhelst Beskyttelse mod dem. Paa vort Forlangende førte de os ind i Byens Kirke, der hidrørte fra Oldtiden, men var tagen i Brug til et Magasin, dog kunde vi endnu see de høie Buehvælvinger. Den nuværende Menighed holdt Gudstjeneste i en anden lille Kirke.

En Time senere ankom vi i god Tid til Byen *Ezra* eller *Zora*. Den ligger som de fleste Stæder i Hauran paa en lille Høi, hvorfra haves vid Udsigt over den omliggende Slette. Her som i andre Byer falder Veien meget besværlig gjennem Gaderne, hvad enten man færdes til Hest eller til Fods, paa Grund af de mange nedfaldne Stenblokke, over hvilke man maa arbeide sig frem. Vi fandt en gjæstfri Modtagelse hos Scheiken og fik denne Nat et godt Nattekvarter. En høi rummelig Sten-Hal, hvor Loftet bares af Buehvælvinger, anvistes os, og herinde lode vi vore Senge op-

stille. Vort Aftensmaaltid indtoge vi i den aabne Gaard udenfor — den hele Bygning havde et fornemt Præg og saae ud til tidligere at have været et Palads. En Deel af Byens Befolkning vare Christne, Rygtet om vor Ankomst spredtes hurtig, og efter endt Aftensmaaltid fik vi stort Besøg af de christne Arabere, som kom forat hilse paa deres Troesfæller, selvfølgelig kun Mændene, Kvinderne saae vi Intet til. Vi bad dem tage Plads, og de leirede sig paa østerlandsk Vis i en stor Kreds ude i Gaarden. Scheiken lod byde Kaffe om i de bekjendte smaa tyrkiske Kaffekopper, der gik rundt fra Mand til Mand, medens Cigaretterne eller Piberne tændtes dertil. Samtalen kom istand, der paa vore Vegne fortrinsvis førtes af Løytved. Mange af disse Arabere vare kraftige og høie Skikkelser med aabne og smukke Ansigter. Hele Kredsen med deres brogede Kapper og Kjortler, over hvilke der faldt det usikkre Lys af et Par tændte Lygter, som blev stillet op i Midten, afgav et høist malerisk Skue. Efter en Times Tid reiste de sig, bøde os venlig Godnat og forføiede sig

til deres Hjem, og vi vare ikke sene til at søge vore Senge efter Dagens Anstrengelser.

Ezra eller, som den ogsaa kaldes, *Zora*, var i Oldtiden en rig Handelsstad; de mange Ruiner, som endnu findes, bære Vidnesbyrd herom. Navnlig ere mange Privathuse bevarede, som deels henstaae ubeboede, deels ere tagne i Brug af den nuværende ringe og fattige Befolkning. Græske Indskrifter, som findes i enkelte af dem, meddele os, at de hidrøre fra de første Aarhundreder efter Christus. Mange af dem ere sammenfaldne til uformelige Stenmasser, men der findes dog ogsaa adskillige vel bevarede. De ere opførte af graasorte Basalt- eller Doleritstene, Træ synes slet ikke at være anvendt, idet ikke blot Væggene, men ogsaa Lofter og Gulve, ja selv Dørene ere af Sten. De sidste ere især mærkelige, de bestaae af en eneste Stenplade, eller hvor der findes Fløidøre, af to Stenplader, der dreie sig om cylinderformede Stentapper foroven og forneden, der bevæge sig i tilsvarende Hulninger i Dørtærskelen forneden og Dørkarmen foroven, der begge ligeledes ere af Sten. De ere tunge at bevæge, og en Mand

maa stemme i med fuld Kraft forat skyde dem op eller i. Værelserne ere efter Sydens Skik lagte omkring et aabent Gaardsrum, saaledes at hvert Værelse har sin egen Indgang. Gjennem denne gives gjerne Lyset Adgang, dog findes ogsaa Vinduer anbragte; disse bestaae af Stenplader, gjennembrudte med smaa kredsrunde Huller eller stundom mere kunstige Udskæringer, gjennem hvilke Lyset falder ind. Husene bestaae hyppig af to Stokværk; en Stentrappe, som er anbragt uden paa Huset, fører da op til det øverste Stokværk. Mange Steder saae vi Sten-Balustrader rage frem, paa hvilke der har været anbragt Balkoner, som rimeligvis have været dækkede med brogede Tæpper mod Solen.

I store Rum, saavel i private som i offentlige Bygninger, findes en Bygningsform anvendt, der er charakteristisk for hele Hauran; det er den store Stenbue, som benyttes til Underlag for det flade Stenloft. To eller tre saadanne, sammenføiede af tilhuggede Basaltstene, spænde fra Væg til Væg, ovenpaa dem lægges der flade Stenplader, ligeledes af Basalt eller Dolerit, og af disse dannes Loftet. Paa

denne Vis kunne betydelige Rum overdækkes af det tunge Stenloft; man anbragte da en hel Række Stenbuer parallelt med hinanden og ovenover dem lagdes Stenpladerne, hvad vi hyppig saae Exempler paa i Kirkerne; Bygningsmaaden er saa fast, at disse Buehvælvinger og tilhørende flade Stenlofter staae endnu efter halvandet Aartusindes Forløb.

En af de bedst bevarede Bygninger er den store St. Georgskirke. Forat komme ind i den maatte vi med stort Besvær kravle over en Mængde Stenblokke, der vare væltede over hverandre. Da vi havde arbeidet os over dem og med Besvær vare komne vel ned paa den anden Side — ikke uden Fare forat forstuve eller brække en Haand eller en Fod — bleve vi høiligen overraskede ved Synet af det store høit overhvælvede Rum, i hvilket vi kom ind. Det Indre af Kirken bestaar af to Kredse af Piller, der hver dannende en Ottekant ere stillede den ene uden om den anden. Mellem den yderste Række og den firkantede Ydervæg ere hine ovenfor omtalte Buehvælvinger udspændte, over hvilke Stenloftet er lagt. Den indre Række bærer en saakaldet Tambour, over

hvilken en mægtig æggeformet Kuppel hvælver sig. Denne sidste frembyder en høi Grad af architektonisk Interesse, idet den viser Overgangen fra Oldtidens simplere Kuppelhvælving til den byzantinske Stils dristigere og mere sammensatte Kuppelsystemer, saaledes som vi f. Ex. finde det anvendt i Sofiakirken i Konstantinopel. Kirkens simple og rene Stil uden nogensomhelst decorativ Overlæsselse, men med et storladent Præg, gjør et stærkt Indtryk paa Beskueren. En lang græsk Indskrift, som er udhugget i Stenen over den midterste Hovedindgang til Kirken, forkynder, at denne er opført paa Stedet, hvor der tidligere stod et hedensk Tempel: »Dæmonernes Mødested er blevet Guds Hus; Frelsens Lys opklarer Stedet, som Mørket fordunklede; Englenes Sange ere traadte istedenfor de afgudiske Offre; hvor man før feirede en Afguds Orgier, synger man nu Herrens Pris« — og Indskriften slutter med den vigtige Tidsbestemmelse, at denne Kirke, som er opført til Ære for St. Georg, blev fuldført i Aaret 410 (æra Bostrensis) d. e. 515 eft. Chr. Det er neppe rimeligt, at Kirken har undergaaet nogen Forandring siden hin

Tid. Endnu stedse feire de Christne i Ezra deres Gudstjeneste i denne over 1300 Aar gamle Kirke, med hvis Ælde kun yderst faa Kirker i Europa kunne maale sig.

Foruden den store St. Georgskirke findes ogsaa en mindre Kirke helliget Profeten Elias, som dog for en stor Deel er falden i Ruiner. Ogsaa andre Ruiner kom vi forbi, blandt hvilke særlig maa fremhæves to prægtige Buegange, der laa paa hver Side af et aabent Rum; saavidt vi kunde skjønne, var det Levninger af en Klostergaard.

Hvad her er fortalt om Ezra, gjælder for største Delen om Bosra, Kanawat, Schubba og de andre Byer i Hauran, som vi besøgte. Bygningsstilen er den samme, og overalt møder man de samme mørke, triste, tildels sammenfaldne Bygninger, der gjøre et melancholsk Indtryk paa Beskueren. Vil man i Phantasien danne sig et Billede af Oldtidens Pragt og Herlighed, da maa man allerførst tænke sig de sammenfaldne Ruiner reiste i tidligere uskadt Stand, og dernæst maa man ved Siden af den mørke og sorte Farve, som Bygningsmaterialet afgiver, tænke sig en rig

Anvendelse af stærke, levende og brogede Farver, nemlig deels i de Tæpper, der have været udspændte over Balkonerne og anbragte foran Dørene eller til Væggepynt, deels i selve Befolkningens Klædedragter. Tænke vi os en saadan livfuldt talende og gestikulerende Menneskemasse, iført røde, grønne eller gule Silkekapper og Uldkjortler, færdes mellem Søilerækkerne eller Buegangene, opfyldende de store Kirker, udhvilende sig paa Stenbænkene foran Dørene, og Alt dette badet i den syriske Sols glandsfulde Lys, da faaer man et prægtigt Billed af et stort og rigt Culturliv, hvoraf de nuværende Rester kun give en saare mat og svag Skygge.

— Fra Ezra fortsatte vi vor Reise i sydostlig Retning til Bosra, den gamle Hovedstad i Landet. Den første Deel af Veien gik gjennem et tørt, ufrugtbart og stenet Land. Det var en yderst trættende Reise, hvor Øiet ikke mødte Andet end de mange Sten, som overalt vare spredte over Sletterne. Kun Synet af Hauranbjergenes blaalige Bjergformer i Østen skaffede lidt Afvexling i den trættende Ensformighed.

I Byen *Rachan* spiste vi Frokost: Værelset, der laa i øverste Stokværk i et gammelt hauranitisk Hus, blev opdækket med Hynder og Tæpper — et Solseil spændtes ud over os, saa det Hele fik et ægte orientalsk Præg. Vi maatte her, som paa hele Reisen i Hauran, ligge til Bords, thi Stole og Borde findes ikke. Naar man som Araberne spiser med Fingrene, kan det være en meget bekvem og magelig Stilling, men for os, der stadig spiste med Kniv og Gaffel, var den liggende Stilling yderst ubekvem, og det var os en ikke ringe Nydelse, da vi omsider naaede Damaskus, atter at kunne sidde ordentlig til Bords paa europæisk Vis.

Vi fortsatte vor Reise over den store Slette, der efterhaanden antog et mere frugtbart og venligt Præg. Vi kom forbi vidtstrakte Hvedemarker, hvor den grønne Sæd bølgede for Vinden, og henover frodige Græsgange. Af og til mødte vi en Faarehjord eller en Flok Kvæg, der bragte os »Basans fede Oxer« i Erindring, men vi vare enige om, at Racen maatte være betydelig degenereret, thi det var kun smaat og magert Kvæg. Veien forekom os meget lang, og naar vi spurgte

Hyrderne, hvor langt vi endnu havde til Bosra, fik vi forskjellige Opgivelser af Veilængden. Omsider kom vi op paa et Høidedrag, hvorfra vi i det Fjerne kunde see en stor Fæstning og forskjellige Taarne rage op i Horizonten: det maatte være Bosra. Vi havde dog endnu et godt Stykke Vei dertil — Solen sank dybere og dybere, og vi vilde dog gjerne naae Reisens Maal inden Solnedgang. Heldigvis blæste en forfriskende Vestenvind, Luften var let og kjølig — ja det forekom os, alt som den nedgaaende Sol kastede sine gyldne Straaler henover de bølgende Sædemarker, at vi havde et dansk Sommerlandskab udbredt for os.

Saa gik Solen ned, og vi havde endnu ikke naaet Bosra. Længselsfuldt speidede vi efter Taarnene og den store Borg, hvilken vi stadig rykkede nærmere. Det blev halvmørkt, inden vi naaede Byens Mure, og saa havde vi endnu et Stykke Vej tilbage. Først rede vi udenom Byen langs de gamle Mure og derefter ind i Byens snævre Gader, overalt var Veien som besaaet med store og smaa Sten — og saa kom vi endelig til Scheikens Bolig, hvor

vi toge Nattekvarter. Atter her var Scheikens Bolig en hauranitisk Pragtbygning fra Oldtiden. Gjennem en Stenport kom vi ind i et meget stort Gaardsrum, der var omgivet af Bygninger og Vaaningsrum, hvoraf ikke faa vare sammenfaldne, andre stode ubenyttede. Alt var som sædvanlig opført af den mørke Basalt- eller Doleritsten. Til Venstre var en høi Terrasse, til hvilken en Stentrappe førte op, og her laa den egentlige Bolig. I Midten var en aaben Hal, der tjente som et Slags Modtagelsesrum for ankommende Gjæster; ved Siden af denne fandtes en lukket buehvælvet Stenhal, langs hvis Vægge Divaner og Sophaer, ja endog en Himmelseng, vare opstillede — dette Rum anvistes os til Natteqvarter, og i dette lode vi vore Senge opstille. I den aabne Hal indtoge vi vore Maaltider, og herfra havde vi den næste Dag et saare livligt Skue over det store Gaardsrum, der fyldtes af Æsler, Muldyr og Heste samt forskjellige Reisende, der kom eller droge afsted, thi det lod til, at Scheikens Gaard var et fælles Mødested for Alle.

Vi vare dygtig trætte efter det lange Ridt,

og mine Reisefæller søgte snart Hvile. Alene Consul Løytved blev siddende ude i den aabne Hal for efter Sædvane at ryge sin Narghile, og jeg satte mig ud til ham for at holde ham med Selskab. Det var nu blevet ganske mørkt, og vi saae Stjernerne funkle paa Himlen. Da vi havde siddet eller rettere ligget lidt og passiaret sammen, kom Scheiken, ledsaget af sin ældste Søn, hen og hilste paa os. Vi bad dem tage Plads: Scheiken satte sig ned foran os med korslagte Been, medens Sønnen blev staaende i nogen Afstand og viste i det Hele stor Ærbødighed overfor Faderen. Scheiken var en kraftig og vel bygget Mand, han havde et prægtigt Ansigt med mørke Øine og et kulsort Skæg. Endnu smukkere var dog Sønnen, der saae ud til at være omkring tyve Aar gammel, han var høi og slank og bar en høirød Kappe, der gav ham et fyrsteligt Udseende. Gjennem Løytved som Tolk spurgte jeg Scheiken, om han havde arvet denne smukke Gaard efter sin Fader. Han svarede Ja og fortalte, at hans Fader var død for et Par Aar siden paa Hjemreisen fra en Pilgrimsfærd til Mekka. Paa vore videre Forespørgsler

fortalte han, at der var kommen Budskab til ham, at Faderen laa dødssyg et Par Dagsreiser fra Bosra — »saa samlede jeg 70 Ryttere og drog hen til ham, men fandt ham død, saa jeg kunde kun føre Liget her tilbage og jorde det«. — Jeg spurgte videre, om Scheiken var gift — jo han havde fire Hustruer. »Hvormange Sønner har Scheiken?« »Fem«. »Og hvor mange Døttre?« »Det veed jeg ikke.« Det sidste Svar var charakteristisk — det faaer man altid af en Araber, naar man spørger, hvormange Døttre han har — dem betragter han som sig uvedkommende.

Vi vare alle meget spændte paa at see *Bosra*. Den har tidligere været Landets Hovedstad, og en stor Mængde Ruiner vidne om dens fordums Herlighed. Man har meent, at Bosra skulde være det i det gamle Testamente hyppig nævnte Bozra, som laa i Edom, eller det i Jer. 48,24 nævnte, som laa i Moab. Men det nuværende Bosra ligger for langt imod Nord — rimeligere er det, at der har været flere Stæder af dette Navn (Bosra betyder Indhegning; det er beslægtet med

»Bazar«, og kunde altsaa godt anvendes paa flere Stæder). Vort Bosra omtales først paa den romerske Keisertid og skylder navnlig Keiser Trajan sin Opblomstring. Den opkaldtes efter ham som *Nova Trajana Bostra*, og fra hans Tid regnes den saakaldte Bostraske Tidsregning (106 eft. Chr.), der anvendes i det omliggende Land. Rimeligvis har paa denne Tid den ovenfor omtalte Indvandring af rigt udviklede Culturstammer fra Sydarabien fundet Sted og hurtig hævet Byen til Magt og Anseelse. Dens Beliggenhed var overmaade gunstig som et af de store Handelscentrer mellem Østen og Vesten; indiske og persiske Handelsvarer førtes hertil og ombyttedes med Vesterlandets Produkter, og Bosra spillede i hine lykkelige Aaringer en lignende Rolle som Damaskus. Store Rigdomme ophobedes her, en Mængde offentlige og private Pragtbygninger opførtes. Christendommen vandt tidlig Indgang i Bosra, Korset og det christelige Monogram anbragtes paa de rige Handelsborgeres Huse over Vinduer og Døre, store Kirker og Klostre opførtes; Biskopper fra Bosra nævnes som deltagende i de store

økumeniske Kirkeforsamlinger. I det syvende Aarhundrede erobredes Byen af Araberne, og fra den Tid begynder den langsomt at synke. Dog var den endnu i Middelalderen en stærk og mægtig By, hvilken Korsfarerne forgjæves søgte at erobre. Men da den saa kommer under Tyrkernes Herredømme, er det snart forbi med den tidligere Herlighed, den prægtige By synker hurtig ned i Armod. Jordskjælv ryste Søilerækkerne og de stolte Pragtbygninger sammen; nuomstunder er Bosra kun en Ruinhob, i hvis sammensunkne Paladser henved 50 Araberfamilier have opslaaet deres Boliger.

Bosra har altsaa gjennemlevet tre store Kulturperioder: den antik græsk-romerske, den christelige og den muhamedanske. Fra alle tre Perioder findes betydelige, om end stærkt ødelagde Bygningsværker, og disse ere det, som endnu kaste en Straale af Fortidens Glands over Byen i dens nuværende Usselhed og Elendighed. —

— Paa en lille Morgenvandring, som jeg foretog rundt om i Scheikens Gaard, steg jeg op paa et af de flade Tage for at vinde et Overblik over Byen. Forskjellige Taarne og

Kupler ragede i Veiret; men hvad der mer end alt Andet fængslede min Opmærksomhed, var fire ranke Søiler, som ragede op i umiddelbar Nærhed af Gaarden. Til dem begav jeg mig allerførst hen, ledsaget af en af Reisefællerne, og da vi kom derhen, stode vi i et af Midtpunkterne af det gamle Bostra. Netop her krydsede de to Hovedgader hinanden, der gjennemskære Byen efter dens fulde Længde og Bredde, den ene fra Vest mod Øst, den anden fra Syd mod Nord. De vare smykkede med lange Søilerækker, saaledes som det endnu kan sees i Palmyra, men her vare Søilerne kastede til Jorden, og vi saae kun Stumper og Stykker af dem liggende spredte omkring. Disse fire Søiler, som først havde vakt vor Opmærksomhed, staae paa Skraa af Gaden: de have tilhørt et stort Tempel eller en anden Pragtbygning, som nu er forsvundet. Men de fire Søiler staa endnu, de ere 42 Fod høie, Capitælerne ere korinthiske og ypperlig udført Arbeide*). Ligeoverfor sees to andre Søiler staaende, der staae som to Yderposter,

---

*) De findes afbildede paa Titelbladet foran.

thi de mellemstaaende Søiler ere styrtede sammen, bagved dem staaer et Stykke Murværk med tre Rækker Nischer: muligvis et Gymnasium, et Bibliothek eller lignende Pragtbygning. Meget bedre bevaret er en romersk Triumphbue i ikke lang Afstand herfra: den bestaaer af en høi Bue i Midten og to mindre Buer paa hver Side; ogsaa paa langs er den gjennemskaaret af Buer. Denne Triumphbue danner Indgangen til en Gade, som fører ned til Theatret. Gaden var opfyldt af Stenblokke, som vi kun med Besvær kunde komme over, til begge Sider staae Oldtidens Husrækker, sammenfaldne og i Ruiner. Vi gik ind i flere af dem og kunde iagttage Døre og Vinduer samt Stenbjælkerne, der vare rammede ind i Væggen forat bære det øvre Stokværk. Vor Vandring blev dog besværliggjort af forskjellige Arabere, som efterhaanden samlede sig om os og endelig vilde sælge os gamle Mønter, som de havde fundet mellem Ruinerne. Heldigvis fik vi Øie paa det øvrige Reiseselskab, der havde tiltraadt Vandringen under Ledsagelse af Scheikens Søn, hvis høirøde Kappe tog sig prægtig ud i de øde Ruingader. Han

skaffede os af med vort paatrængende Følgeskab, saa at vi i Ro kunde fortsætte vore Iagttagelser. Navnlig vakte nogle Thermer eller store Badeanlæg vor Opmærksomhed. Herfra gik vi gjennem den nys omtalte Triumphbue og Theatergaden til Theatret. Dette er nu ikke saa let at faae Adgang til, da det er bygget helt ind i en Fæstning, som arabiske Sultaner have opført i det 13. Aarhundrede. Da denne Fæstning for Tiden gjør Tjeneste som tyrkisk Castel og der ligger tyrkisk Garnison i den, maatte der selvfølgelig gjøres nogle Ophævelser, inden vi fik Lov til at komme ind*). Vi ansaae det ikke for stemmende med

*) Den tydske Professor Euting, Overbibliothekar i Strasburg og bekjendt ved sine lange og dristige Reiser blandt Araberne, fortalte mig senere, da jeg traf sammen med ham i Damaskus, meget morsomt om sit Besøg i Castellet i Bosra. Det var lykkedes ham og en Ledsager mod en lille Bakschisch at slippe ind i Castellet. De stode netop og betragtede de interessante Oldtidslevninger, da der pludselig hørtes en Tordenstemme oppe fra et af Taarnene: »Død og al Landsens Ulykke! hvem har vovet at føre disse Fremmede herind!« Soldaterne bleve yderst forfærdede over denne Himmelrøst og forklarede, at den kom fra

vor europæiske Værdighed at blive staaende og vente udenfor Porten og gik derfor hen til den store Vandbeholder Syd for Byen. Den danner en Rectangel, hvis lange Side er over 600 Fod lang. Siderne vare omhyggelig stensatte, og Trappetrin i Hjørnerne førte ned til Vandet. Arabiske Kvinder vadskede

---

den tyrkiske Oberst, som havde Kommandoen. Lidt efter kom Obersten ned fra sit Taarn og gjentog i en barsk Tone sit Spørgsmaal. Prof. Euting svarede, at han havde et Brev med fra Guvernøren i Damaskus, men uheldigvis havde glemt det hjemme hos Scheiken, hvor han boede. »Ja den Snak kan jo Enhver komme med, men den gjælder ikke hos mig,« svarede den vrede Oberst, og nu maatte der afsendes et Ilbud forat hente Brevet. Imidlertid begyndte det at regne, og Obersten bød dem træde indenfor. Men Euting og hans Ledsager fandt sig fornærmede ved hans Mangel paa Tillid og mente, at deres Værdighed bød dem at blive staaende i Regnen. Saa kom da Budet tilbage med Guvernørens Brev, Obersten læste det, og nu blev han saa mild som Smør. Ikke alene førte han dem selv omkring, men bød sine Soldater, at de skulde vælte de tunge Sten bort, for at de bedre kunde se, ja tog selv Haand i med, og saaledes endte Alt i Fryd og Venskabelighed.

Tøi deri, medens andre hentede Vand deraf: slige Bagateller ændse Araberne ikke. Saadanne store Vandbeholdere eller aabne Cisterner træffer man jævnlig ved Byerne i Hauran; de hidrøre fra Oldtiden og benyttes endnu den Dag idag til Byernes Vandforsyning. De kaldes »*Birket*« og ere enten udhuggede i Klippegrunden eller opsatte med Kvadersten; der er anvendt stor Omhu paa deres Bygning. Vandet tilføres dem enten af Kilder i Nærheden eller gjennem lukkede Kanaler fra Bjergene. Vi saae oftere disse store Vandbeholdere, de vare gjerne fulde af Vand og gjøre et velgjørende Indtryk i det tørre Øde, som omgiver dem. Befolkningen, der lader alt Andet forfalde, søger dog nogenlunde at holde disse Cisterner vedlige for Vandets Skyld, som ikke kan undværes. I Bosra er der ikke mindre end tre saadanne store Vanddamme: den nys omtalte Syd for Byen; en anden, som er 300 Fod lang paa hver Side, som er Øst for Byen, og endelig findes inde i den nordvestlige Deel af Byen en stor Indsænkning i Jorden, der utvivlsomt hidrører fra en lignende stor Vandbeholder.

Vi vendte atter tilbage til Fæstningen

eller Slottet og fik nu Tilladelse til at komme ind. Det er bygget i Halvcirkelform, idet det har bevaret Formen af det græske Theater, omkring hvilket det er bygget, og som danner den inderste Kjærne deri. Høie Taarne flankere det og en dyb Grav omgiver det. En Bro med sex Buer fører over Graven og hen til Fæstningsporten. Vi kom ind gjennem denne og førtes derefter gjennem forskjellige mørke Gange og høie spidsbuede Sale. De tyrkiske Soldater, som vi mødte herinde, saae ikke ud til at glæde sig ved noget særdeles Velbefindende. Uniformerne vare pjaltede, og navnlig var Fodbeklædningen i meget slet Stand; flere af dem spadserede rundt i de bekjendte røde tyrkiske Sko med spidse Snuder, hvad just ikke bidrog til at forhøie det militære Udseende. Omsider kom vi ind til vort egentlige Hovedformaal, nemlig det antike Theater. Omendskjøndt det til alle Sider er ombygget med og tildeels overbygget med Fæstningsværker, er det ikke vanskeligt at finde Grundtrækkene. De sex øverste Sidderækker ere meget vel bevarede; over dem løber et aabent Galleri, baaret af joniske Søiler, i

hvilket Tilskuerne kunde vandre rundt og søge Skygge; Rester af denne Porticus og enkelte Søiler ere endnu blevne staaende. Der opstod et Ordskifte mellem os, om de nævnte sex Sidderækker, som ere bevarede, vare de eneste (i hvilket Tilfælde hele Bygningen vilde være besynderlig disharmonisk) eller om de lavere Sidderækker skulde være skjulte under Grusmasser og senere Tilbygninger. Den sidste Opfattelse er dog vistnok den rigtigste. Hele Gulvet, det saakaldte Orchester, er blevet skjult under vældige Bygninger paa to Stokværks Høide, hvilke Araberne have opført til Magasiner. Derimod er Scenen, den egentlige Skueplads, vel bevaret — den er 150 Fod lang og 30 Fod dyb — og ligesaa Væggen, der danner Baggrunden, med sine forskjellige Ind- og Udgangsdøre for Skuespillerne; den er smykket med joniske Halvsøiler, der danne en Fortsættelse af det før omtalte Galleri, med Nischer og lignende Prydelser. Trods de skæmmende Omgivelser afgiver dog denne Bygning et godt Exempel paa et græsk Theater, rimeligvis fra det 2det Aarhundrede efter Christus.

En Deel af Bosras gamle Mure ere vel bevarede, ligesom ogsaa et Par af de gamle Porte. Blandt disse maa særlig fremhæves den vestre Port, som kneiser for Enden af den lange Hovedgade. Vi gik ud til den om Eftermiddagen, en meget besværlig Vei, da hele den lange Strækning er dækket med Stenblokke, der ere væltede over hverandre. Dette maa dog væsentlig tilskrives Jordskjælv, thi Menneskehænder vilde ikke kunne afstedkomme en saa forfærdelig Ødelæggelse. Det Hele er et af vildeste og goldeste Syn, man kan tænke sig: som et bølgende Hav af lutter væltede Stenblokke, og ikke et eneste Træ eller Busk var at see, hvis friske Grønne kunde give et Indtryk af Liv midt i al denne Død og Ødelæggelse. Omsider naaede vi ud til Porten og kastede et Blik ud over de øde og udyrkede Marker udenfor. Den nedgaaende Sols matte Straaler faldt hen over det vilde Øde og forhøiede det usigelig melancholske Indtryk, som al denne Ødelæggelsens Vederstyggelighed fremkaldte.

Vi gik atter tilbage gjennem den lange Gade, der tidligere har været smykket til

begge Sider med Søilerækker, hvoraf enkelte Stumper og Stykker endnu saaes henslængte mellem Stenhobene. For den anden Ende af Gaden reiste en anden Triumphbue sig, saaledes at altsaa den lange søilesmykkede Gade for begge Ender har været afsluttet med to pragtfulde Porte. Naar Solen, saaledes som vi netop saae den, i sin Nedgang har staaet udenfor den vestre Port og kastet sit Gyldenskær henover de lange Søilerækker og den brogede Folkemasse, som færdedes mellem dem, da maa dette have været et høist livfuldt og glimrende Skue. Nogle faa Skridt herfra findes anselige Levninger af et meget stort Palads med store Gaardsrum og mange Værelser i forskjellige Stokværk. Vi stege op i et af dem for at vinde et friere Overblik; da vi atter stege ned, mødte vi en Hjord af sorte Geder, der mylrede og trængtes op ad de steile Trapper for at søge Nattely i en af Paladsets tidligere Pragtsale.

Hvad hidtil er beskrevet, hidrører utvivlsomt fra det hedenske Bosra, altsaa fra de nærmeste Aarhundreder efter Chr. Men Christendommen fandt tidlig og hurtig Udbredelse

i disse Egne, der laa saa nær ved dens første Oprindelse, og Bosra blev en christelig By. Blandt de christelige Mindesmærker indtager den store Kathedralkirke, beliggende midt i Byen, den fornemste Plads, den er bygget efter samme Grundplan som St. Georgskirken i Ezra: en firkantet Kuppelbygning. Ydermurene danne en Firkant, i denne er en Cirkel indskreven, over hvilken den store Kuppel hvælvede sig. Over den midterste Indgangsdør er ligesom paa Kirken i Ezra en græsk Indskrift anbragt, der meddeler, at Kirken er opført af Ærkebiskop Julianus i Aaret 407 (d. e. 512 e. Chr.). Men Dimensionerne ere her dobbelt saa store som i Kirken i Ezra, og Architekterne have ikke kunnet magte disse store Forhold. Det synes, som om den store Kuppel er styrtet ned, fordi man ikke havde evnet at give Pillerne, der skulde støtte den, den fornødne Bærekraft, eller Kuppelen den fornødne Lethed. Nu staaer kun Ydermurenes Firkant tilligemed Choret og to Sidekapeller, hele Kirkens indre Parti er styrtet sammen. Alligevel gjør endnu det store Rum et grandiost Indtryk, og man kommer til

at tænke paa, at det har været en rig og anseelig Menighed, som kunde lade en saadan Bygning opføre, selv om man endnu savnede den fornødne techniske Dygtighed til at tumle med saa store Masser.

I Nærheden af Kirken sees Ruinerne af et Kloster; det er bygget i en langagtig Firkant, men ogsaa her er Taget og hele det Indre styrtet sammen og kun de fire Ydermure med deres Vinduesaabninger ere blevne staaende. Klosteret og en lille forfalden Kirke tæt ved fører Navn af Boheiris Kloster og Kirke, og her begynde de muhamedanske Sagn og Traditioner at gribe ind. Muhamed skal nemlig som Dreng være kommen til Bosra med Handelskaravanerne, inden han selv eller nogen Anden anede hans kommende Storhed. Munken Boheiri, hvis egentlige Navn er Sergius eller Georgius, skal da have mødt ham og forudsagt ham hans store Fremtid; senere skal han have gjort ham bekjendt med det gamle Testament og udpeget forskjellige Stykker, som bleve indlemmede i Koranen. Da Bosra efter Muhameds Død blev erobret af hans fanatiske

Tilhængere, skulle Boheiris Kloster og hans Kirke være blevne skaanede.

Og hermed ere vi naaede frem til den muhamedanske Periode i Bosras Historie, der endnu stedse vedvarer og vel kan siges at være den fornemste Aarsag til dens dybe Fald og den Elendighed, hvori den nuomstunder befinder sig.

Fra denne Tid hidrøre Bosras forskjellige Moskeer, alle i mere eller mindre faldefærdig Stand. Blandt disse er Moskeen El Mebrak (d. e. Nedknæling) en Gjenstand for særlig Ærefrygt. Her skal nemlig Chalifen Omars Kamel, som bar Koranen (efter Andre Muhameds egen Kamel) have knælet: paa en Stenplade vises endnu fire Huller som Indtryk af Kamelens Knæer. Foruden denne kan fremhæves Kalifen Omars Moskee med sin udmærket skjønne Søilerække, hvoraf de sexten ere af Marmor, de andre af Basalt; muligen ere de tagne fra ældre Bygninger, Kirker eller Templer, men den phantastiske Sammenstilling af de forskellige Søileordener er meget virkningsfuld. I det ene Hjørne findes et høit

firkantet Taarn, til hvis Top en vel tilhugget Stentrappe fører op. Heroppe fra overskuer man hele den store Ruinmark, som Bosra nu er: de tagløse Huse, de sammenfaldne Kirker, de revnede Mure og den uendelig Mængde Stenblokke, som ere henslængte overalt — udenfor Byen de udyrkede og træløse Marker, og endelig længst ude i den fjerne Horizont Ørkenen.

Hvad der giver Bosra sit eiendommelige Udseende fremfor andre Ruinstæder i Syden og Østen, er Mangelen paa Vegetation. Ellers pleier Naturen at drage ligesom et Slør af levende Grønt over Ødelæggelsen, men dette er ikke Tilfældet her. Ingen Træer, ingen Buske, neppe nok et Par Græsstraa hist og her, men overalt de nøgne Stene i uhyre Masser, op af hvilke de enkelte Søiler og Murrester hæve sig i Veiret. Netop denne øde Goldhed i Modsætning til det yppige og rige Kulturliv, som tidligere har blomstret her, giver Bosra Præget af den dybeste Melancholi.

En stærk Modsætning hertil danner Kanawat, hvorhen vi begave os fra Bosra. Ogsaa her er Ruiner af Theatre, Templer og Kirker,

maaske fuldt saa mange som i Bosra, men her er rindende Vand, her er Træer og Buske, som spire op mellem Ruinerne, og disse faae derved et ganske anderledes frisk og tiltalende Udseende.

Vi kom til Kanawat sent om Aftenen, da det allerede var mørkt. Vi havde nemlig gjort en lille Omvei fra Bosra forat se to andre mærkelige Ruinstæder, *Kreye* og *Hebran*. I den første saae vi et prægtigt Vandbassin midt i Staden, omgiven paa de to Sider af en tredobbelt Søilerække, dækket med fladt Tag, under hvis Skygge man kunde tage Sæde og glæde sig ved Synet af det klare Vand — en Indskrift meddeler, at det er et Værk af Romerne. Hebran er en Druseby, liggende paa en fremspringende Høi med vide Udsigter over Sletterne rundt om. Vi vare nu komne op i Hauranbjergene paa den østlige Side af Sletten, her findes en Del Trævæxt. Vi spiste vor Frokost under Søilehallen af en tidligere Pragtbygning, halvt Slot, halvt Kirke, idet vi tillige nøde den herlige Udsigt, der aabnede sig til alle Sider. Lige for os mod Nord havde vi den pyramideformede Vulkan *Kleb*, der nu er udbrændt, men

hvorfra engang vældige Lavamasser strømmede ud og dækkede Sletterne. Nede langs Foden af Bakken saae vi et langt Tog af unge Kameler drage forbi; man fortalte os, at de tilhørte en omvandrende Nomadestamme, men vare blevne optagne paa Byens Sædemarker, og at Scheiken vilde indkræve Mulkter for dem, inden han atter tilbagegav dem — en halv Mejiddi (d. e. omtrent halvanden Krone) for hver Kamel.

Medens vi selv droge op i Bjergene, havde vi sendt Pakdyrene med Proviant, Senge og den øvrige Bagage i Forveien ad en bedre Vei til *Sueida*, hvor vi skulde indtræffe Kl. 2. Vi forsinkede os imidlertid ved vore Besøg i Kreye og Hebran saa meget, at Klokken blev sex, inden vi naaede Sueida, og Følgen heraf var, at da vi gjorde Holdt foran Scheikens Hus, der er omgivet af en Søilerække, Resterne af et Tempel, i hvilket det er bygget ind, meddelte man os, at hele Bagagen var gaaet Nord paa til Kanawat. Saa vare vi nødte til at følge bagefter, skjøndt vi grumme gjerne vare blevne i Sueida, hvor der er Adskilligt at see. Vi maatte nu nøies med i største

Hast at gjøre en Vandring gjennem Byen, hvor vi navnlig dvælede ved Ruinerne af den store Kirke fra det fjerde eller femte Aarhundrede. Taget er styrtet ned og det Meste af Sidebygningen er forsvundet, kun Søilestumper omgive Kirkens Grundplan; derimod er en stor Del af Ydermuren bevaret; navnlig gjør Vestsiden et prægtigt Indtryk med sine tre Indgange, ligeledes Nordmuren med en Række af rundbuede Vinduer. Men der var ingen Tid til lange Undersøgelser, thi Solen stod allerede lavt paa Himlen. Vi bestege atter vore Heste og droge videre. Udenfor Byen saae vi en lille Bygning tegne sig skarpt mod Aftenrøden. Det er et Gravmonument i romersk Stil, som ifølge en Indskrift en arabisk Emir i det første Aarhundred har ladet opføre over sin Hustru. Ikke langt herfra mødte vi et Par Arabere med lange Bøsser. Paa vort Spørgsmaal, hvor de skulde hen, svarede de: til Kanawat; vi toge dem da med os som Veivisere og tillige som en Art Escorte. Vi stege nu op i Hauranbjergenes vestlige Affald og beundrede den pragtfulde røde Aftenhimmel ude over Sletten.

Men Lyset svandt hurtig, og det gjaldt om at komme rask afsted. Vi dreve vore trætte Heste fremad og skyndede paa, saa meget vi kunde. Vore Veivisere fortalte os, at vi ikke vilde finde Scheiken i Kanawat hjemme: han var reist bort for at mægle Fred mellem et Par Araberstammer i Nærheden, der vare komne i Strid. De havde leveret hinanden et formeligt Slag, hvori tyve Mand vare blevne dræbte, og ligesaa mange saarede. Dette var nu ikke videre beroligende, thi naar slige indbyrdes Feider udbryde, da vaagner ogsaa Arabernes Rovlyst, og det gaaer da let ud over de Reisende. Vi rede gjennem Skov og saae Krat og Buske til begge Sider; Mørket faldt saa stærkt paa, at jeg ikke kunde see Veien, der var fuld af Sten, men maatte overlade min Hest at finde frem, idet jeg styrede efter mine Reisefællers lange hvide Støvkapper, der lyste for mig som Spøgelser i den mørke Skov. Af og til plaskede Hesten gjennem Vand, vi passerede da en Bæk eller et Vandløb. Pludselig kom vi ud paa et mere aabent Sted og overraskedes ved Synet af ranke Søiler, der reiste sig mod den lyse Nattehimmel.

Det var den første Hilsen fra Kanawat: Ruinerne af et Tempel, der ligger udenfor Byen. Endnu et Stykke Vei havde vi at tilbagelægge gjennem Skoven, saa kom vi til lange Mure, Huse og Bygninger glede forbi os som Skygger, endelig kom vi op paa Toppen af en Bakke. Der gjorde vi Holdt foran et lille Hus, hvorhen vore Senge og den øvrige Bagage var bragt. Paa den Vis kom vi altsaa til Kanawat.

Som efter Bosra, saaledes har man ogsaa søgt efter Kanawat i det gamle Testamente og troet at gjenfinde det i Kenath, som nævnes i 4. Mos. 32,42. Byen vilde i saa Fald være meget gammel, men det er tvivlsomt, om det er den samme By, og om ikke Kanawat ligesom Bosra er af en meget senere Oprindelse, fra Romerherredømmets Tid henimod Christi Fødsel. Josephus omtaler den under Navnet Kanatha, og de talrige Ruiner samt forskjellige Indskrifter vise, at den i den romerske Keisertid, fornemmelig under Antoninerne, har staaet i fuld Blomstring. Christendommen fandt tidlig Indgang her som i Bosra,

og paa de store økumeniske Concilier i femte Aarhundrede nævnes Biskopper fra Kanatha.

— Fredag Morgen den 3. Mai vare vi tidlig oppe, da Natteleiet ikke havde været det bedste. Morgentoilettet blev af Mangel paa Plads foretaget udenfor Huset under aaben Himmel i Overværelse af en talrig Skare af Byens Indvaanere, som med største Interesse fulgte Paaklædningsscenens Enkeltheder, der for dem syntes at være noget Nyt og Ukjendt. Saa gik vi ud for at tage Byen og dens Ruiner i Øiesyn, Vi vare noget trætte og følte os medtagne af de sidste Dages Anstrængelser, men den friske Luft og de interessante Oldtidslevninger styrkede os snart og gav os nye Kræfter.

Staden er bygget paa begge Sider af Bjergstrømmen *Kanawat*, der gjennemskærer den som en dyb Dal eller Wadi. Nuomstunder er den kun beboet af nogle faa Drusefamilier, medens en stor Deel af den gamle By er ubeboet, ja ligger tildeels skjult under Egekrattet og maa opsøges mellem dette. Men netop denne Kratskov i Forbindelse med enkelte Kilder og Vandløb giver Kanawat et

malerisk og langt mere tiltalende Udseende end Bosra. Hele Staden er bygget paa en Bjergskraaning, der langsomt reiser sig i Veiret i Retningen fra Nord til Syd, saaledes at den sydligste Deel danner en Art Akropolis, oppe fra hvilken man seer Byen brede sig og danne et vidtstrakt Skue, gjennemstrømmet af Wadien, der gaaer i Retningen fra Sydøst til Nordvest.

Vi gik over den temmelig dybe og steile Wadi, over hvilken en gammel Vandledning fører, forbi en Vandmølle og kom først til det antike Theater. Det er anlagt i selve Wadien, udhugget i dens Klippesider, der danne et naturligt Rygstød for det. Ni Rækker Bænke ere bevarede, og fra de øverste af disse haves en herlig Udsigt til det snedækte Hermon. I Midten af Theatret var et skyggefuldt Figentræ voxet op og ikke langt fra dette fandtes en Cisterne. I Omfang var dette Theater meget mindre end det i Bosra, med hvilket det rimeligvis er samtidigt, men det friske Grønne og den deilige Udsigt gjorde det til en overmaade yndefuld og tiltalende Plet, fra hvilken vi kun ugjerne løsreve os. Ikke langt fra Theatret fandtes Levninger af et Nymphæum,

atter her udøvede en Kilde og den rige Plantevæxt en høist velgjørende Virkning. I nogen Afstand saaes et høit Taarn, der har hørt til Stadens Befæstning. Vi stege nu langsomt op ad Bjergskraaningen, kom forbi mange Huse fra Oldtiden, som nu stode ubeboede, gik tilbage over Bjergstrømmen og stege op til Akropolis. Her mødte os først Ruinerne af et stort Bygningscomplex, der nuomstunder benævnes Serailet eller Paladset. Det bestaaer af to eller tre Søilehaller, der ere byggede ind i hinanden. Vi træffe først en stor treskibet Basilika med Choret i Syd. Anlæget minder i Meget om de gamle Kirker St. Agnese og St. Lorenzo i Rom og synes at være omtrent fra samme Tid, det fjerde eller femte Aarhundrede. Taget og Loftet er styrtet sammen, men de fleste af de korinthiske Søiler, over hvilke Rundbuerne hvælvede sig, staae endnu. Foran denne Kirke er en firkantet Søilegaard, der har dannet en Forgaard til den og aabner sig mod Nord til en Porticus med sex pragtfulde korinthiske Søiler. Umiddelbart ved Siden af denne Forgaard findes en anden rimeligvis endnu ældre Pragt-

bygning, som det synes en Basilika, der oprindelig har havt Choret i Øst, men senere ved en Ombygning er blevet dreiet saaledes, at Choret kom til at ligge i Syd, medens det ældre Chor blev gjennembrudt ind til hin førnævnte Forgaard, ind til hvilken en tredobbelt Bue fører, baaret af korte Søiler. Over Portalen i Vest, som fører ind i Kirken, er udhugget Korset og dernæst Forziringer af Vindruer og Ranker. Det er vanskeligt at danne sig en klar Forestilling om Forholdet mellem disse Bygninger. Muligvis har den sidstnævnte oprindelig været et hedensk Tempel, der er blevet ombygget til en christelig Kirke. Men det synes, at man senere har fundet den for lille og opført en meget større Kirke, nemlig den, som først blev omtalt, til hvilken den ældre og mindre Kirke blev et Slags Capel, hvorfor hin Gjennembrydning af Muren fandt Sted. Andre holde for, at hin større Pragtbygning har været det biskoppelige Palads. Hvordan dette nu end forholder sig, var det meget interessant her at iagttage, hvorledes de forskjellige Bygningsstile blande sig mellem hverandre: paa den ene Side de rene strængt

lovbundne classiske Byggeformer, paa den anden Side de nye christelige Elementer, der sammenstillede med hine tage sig disharmoniske, stundom smagløse ud, men alligevel varsle om en hel ny Kunststil, der er i Færd med at arbejde sig frem. Det Hele giver da et tro Billede af hin urolige Gjæringstid, da den antike høit udviklede Cultur og den nye christelige Tro kæmpede med hinanden om Verdensherredømmet.

Fra de sammenbyggede Basiliker gik vi nogle Skridt høiere op ad Skraaningen og traf paa dennes øverste Høide et Monument af utvivlsomt hedensk Oprindelse, nemlig et Tempel med en Forhal, der bæres af fire store Søiler, hvoraf de to endnu staae opreiste, indenfor staae to mindre Søiler, der danne Indgangen til Hallen. Hele Bygningsstilen er elegant og vel gjennemført i alle Forhold, et Udtryk for den classiske Stil i dens fulde Renhed. Templet bærer tydelige Spor af i senere Tider at have været omdannet til et Castel, hvortil dets høie Beliggenhed, som dominerer hele Byen, der ligger nedenunder, gjorde det vel skikket.

Ogsaa Stykker af Stadens gamle Mure og Porte ere bevarede, ligesaa forskjellige Grave udenfor Byen, tildeels skjulte i Egekrattet, som overgroer og dækker dem.

Vi stege ned fra Høiborgen og gik rask gjennem Egekrattet, der voxer frodig heromkring og synes at være den sidste Rest af Basans navnkundige Egeskove. Her fik vi at see hint Tempel, hvis Søiler vi havde seet rage i Veiret den foregaaende Aften. Ogsaa det tilhører, ligesom Templet oppe paa Akropolis, den classiske Oldtid, det bestaaer af en Celle, omgivet af sytten Søiler; og desforuden en Porticus, bestaaende af en dobbelt Søilerække, hver paa sex Søiler. Cellen er ganske forsvunden og af Søilerne staae endnu kun syv opreiste. De staae paa Piedestaler, ere 22 Fod høie og tilhøre den korinthiske Orden, alle ere udførte med megen Elegance. Ifølge en Indskrift, som endnu er bevaret, var Templet indviet til Solguden; det er opført paa en Stenterrasse og dets høje Beliggenhed frembyder et herligt Rundskue til alle Sider. Efter tilstrækkelig at have nydt dette skjønne Skue vandrede vi atter tilbage til Byen, gik opad

Gader, hvis faste Brolægning øiensynlig skrev sig fra Romertiden, besøgte Scheikens Hus, der er et smukt bevaret Hus fra Oldtiden med tvende Søiler foran Indgangen, og naaede saa endelig atter vort Kvarteer.

Efter at have indtaget vor Frokost og hvilet os lidt ud, bestege vi atter vore Heste og rede til de store Ruiner af Templet i *Siah*, som ligge en halv Mils Vei Syd for Kanawat. Dette vældige Tempel blev opført af idumæiske Fyrster i Tiden umiddelbart før og efter Christi Fødsel. I Nischer i Forhallen vare Statuer opreiste af dem, deriblandt ogsaa en Statue af Herodes den Store, hvoraf desværre kun ubetydelige Rester ere tilbage, men en græsk Indskrift paa Piedestalen nævner hans Navn. Templet var helliget til den syriske Afgud Baalsamin og menes efter hele sit Anlæg at have frembudt Lighed med Templet i Jerusalem. Vi vare meget spændte paa at tage dette mærkelige Sted i Øiesyn, men her ventede os en Skuffelse. Templet er anlagt paa Toppen af en aflang Høi, ad hvis bratte Skrænter vi med Besvær arbeidede os op. Omsider naaede vi op og saae — en vældig

Ruinmasse af større og mindre Stenblokke væltede over Høiens Flade. Ødelæggelsen var fuldstændig, der var ikke et eneste Murstykke eller Søilestykke, der reiste sig over dette Chaos. Atter her er Templets Ødelæggelse rimeligvis paabegyndt af Menneskehænder (muligvis troesivrige Christne, der have villet nedbryde det hedenske Tempel), men den er bleven fuldført af Jordskælv. Thi kun et eller flere saadanne have formaaet saa skaanselløst at strække Alt til Jorden, som det her er skeet. Paa den anden Side har dette havt det Gode, at det Meste er blevet liggende i den Orden, hvori det er blevet nedkastet, og da intet større Byggeforetagende har fundet Sted i Nærheden, har det faaet Lov at blive liggende saa temmelig urørt. Herved er det blevet muligt, at man ved et omhyggeligere Eftersyn og ved at bortvælte nogle af de sværeste Stenblokke kan eftervise Grundplanen og paa sine Steder Trapper og Murenes Fundamenter, som nu ligge skjulte under Ruinhobene. Grundanlæget syntes mig dog ikke saa meget at minde om Templet i Jerusalem, som snarere om de store ægyptiske Templer.

Ligesom ved disse findes der to store Forgaarde foran Helligdommen; den første er 120 Fod lang, den anden 160, Bredden er den samme for begge, nemlig 48 Fod. De ere brolagte med Lavaplader, og til hver af dem har en mægtig Port, i Lighed med de ægyptiske Pyloner, ført ind, hvilke dog nu ere ganske omstyrtede. Efter at have gjennemvandret disse to Forgaarde skred man ad en Række Trin, som for største Delen ere skjulte under de nedvæltede Stenblokke, op til den tredie Afdeling, liggende Øst for de to foregaaende og indesluttende den egentlige Helligdom. Denne indledes med en ny Forgaard, der paa de tre Sider var indhegnet af Søilegange, paa den fjerde Side, mod Øst, laa Templet*). Dette var opført i tvende Stokværk: i det nederste var anlagt en Forhal, i hvilken hine ovennævnte fire Statuer vare opstillede, en pragtfuld Dør førte ind til Tempelcellen. Om dennes Udstyr vides endnu Intet, men det er sandsynligt, at en Rydning af

*) Grundplaner og Tegninger af Templet findes i de Vogües store Pragtværk: *La Syrie centrale.*

Pladsen og mulige Eftergravninger ville skaffe Underretning herom.

Vi kravlede omkring paa de store Stenblokke og søgte at danne os et anskueligt Billed af Tempelanlæget. Ogsaa undersøgte vi mange af Stenblokkene og det Billedværk, som var udhugget paa dem. Vi fandt Brudstykker af vingede Ørne, af Vinranker, Græshopper o. Lign., som have tjent til Decoration. Ogsaa et Alter saae vi med to Bukke udhuggede paa Siderne, det har formodentlig været opstillet foran Templet og tjent ved Offringer, som frembares her. Der syntes i alt dette at fremtræde en særegen Blanding af græsk Kunststil med en yppig og mere ubunden østerlandsk Phantasi. Det fritliggende Tempel har havt en herlig Beliggenhed: til alle Sider frembøde sig frie Udsigter, navnlig til Kanawat og dets Paladser og Tempelbygninger, som reiste sig lige overfor os i nordlig Retning.

Vor Reise gik derefter atter mod Nord, vi kom igjen forbi Kanawat, hvis rige Bygningslevninger vi havde paa vor venstre Haand, og stege op paa det vestre Affald af Hauran-

bjergene. Tæt ved vor Vei laa et Par af de pyramideformede Vulkaner, som nu ere udbrændte, men hvis Lavamasser engang have oversvømmet Ledja'en. Vi rede langs Bjergskrænten med pragtfulde Udsigter over Sletten, der bredte sig under os paa vor venstre Side. Det var en deilig solklar Eftermiddag, Ledja'en laa i en herlig Belysning, langt borte saae vi Vand skinne i Sollyset, det er Smaasøer, som findes derinde. Maalet for vort Ridt var Schubba, det gamle Philippopolis. I denne By var den romerske Keiser Philippus Arabs født, og han hædrede sin Fødeby ved at udsmykke den med en Række Pragtbygninger. Murenes Omfang og de betydelige Ruiner, som findes indenfor disse, vidne om, hvor statelig og anselig denne By engang har været. Nu er det Meste af den ubeboet, og kun nogle Drusefamilier have taget Bolig i den.

Schubba ligger ved Foden af Bjergene paa et Lavaplateau lige paa Grændsen af Ledjaen. Det var blevet seent paa Eftermiddagen, inden vi oppe paa Bjergskraaningen fik Øie paa den, og saa havde vi endnu et godt Stykke Vei at ride ned ad Bjerget for at naae Sletten. Byens

gamle Mure ere fuldstændig bevarede samt de otte Porte, hvoraf hver fører ind til en lang Gade. Vi kom ind gjennem den søndre Port og droge op ad en saadan lang Gade, hvis antike Brolægning med de fast sammenføiede polygone Lavaplader var i fortræffelig Stand. Solen var gaaet ned, men den vestre Aftenhimmel lyste endnu med et stærkt rødligt Skær, og mod dette saae vi Søiler og Buer aftegne sig skarpt. Det var overordentlig stemningsfuldt og storartet at see disse Rester af en rig og pragtfuldt Oldtidscultur halvt omtaagede af de dunkle Aftenskygger, medens det svindende Sollys paa Himlen lagde ligesom Erindringens forklarede Gyldenskær over dem.

Vi tog, som vi pleiede, ind hos Scheiken, der her boede i et Palads med et vældigt Gaardsrum og en saadan Labyrinth af Gange, at jeg kun med Besvær kunde finde ind til den høie Stenhal, i hvilken vore Senge vare opstillede. Mine Reisefæller gik ud forat tage nogle af Ruinerne i Øiesyn, men fik paa Grund af det nu stærkt indtrædende Mørke ikke Stort at see; jeg foretrak at tage Plads i en aaben Porticus med Spidsbuehvælvinger, som laa

lige ved Indgangen til Scheikens Gaard, og hvorfra man i uforstyrret Ro kunde betragte den svindende Aftenrødme.

Næste Dag havde vi Sol og Lys nok til at gjøre en frisk Morgenvandring gjennem Staden. Som Bosra blev ogsaa Philippopolis gjennemskaaret af to lange snorlige Gader, der rimeligvis have været smykkede med Søiler langs Siderne. Den antike Brolægning er ypperlig bevaret. Hvor de to Gader skære hinanden under en ret Vinkel, sees endnu fire meget store Postamenter. Man har meent, at paa disse have store Statuer været opstillede, men da der intet Spor findes af saadanne, vilde det maaske være rigtigere at ansee dem for Levninger af en firkantet Buehvælving i Lighed med den bekjendte Janus qvadrifrons i Rom, og som altsaa maa antages at have staaet lige over Skæringspunktet af de to Gader. Tæt ved staae fire store korinthiske Søiler, rimeligvis Levninger af et Tempel. Længere borte i en anden Gade findes store Ruiner af Thermer eller Bade, der frembyde Lighed med Caracallas Thermer i Rom, ligeledes høie Buer af en Vandledning, der har ført Vandet fra

Bjergene ind i Staden. Endelig kan nævnes det antike Theater, hvoraf de syv Sidderækker ere tydelig bevarede ligesom en Deel af Scenen, samt Levninger af Templer og andre Bygninger, hvilket Alt vidner om den fremtrædende Plads, som denne By har indtaget i de første Aarhundreder efter Christus.

Schubba var den sidste store Ruinstad, som vi besøgte i Hauran. Vi droge herfra i to trættende Dagsreiser i nordlig Retning op til Damaskus. Veien gik langs den østre Side af Ledjaen, atter her kom vi forbi store høie Vulkankegler, blandt hvilke Tell Schihan, paa hvis Top en lille muhamedansk Weli kneisede, er den betydeligste. Iøvrigt frembød Veien Intet af Interesse, den gik for største Delen over et stort og udyrket Plateau. Efter et langt Ridt naaede vi Druserbyen *Dekir*, hvor vi gjorde Rast hos Scheiken, der anviste os et Rum ovenover et gammelt Tempel, hvis Søiler tildeels endnu sees i det lavere Stokværk. Vort Komme vakte stor Opsigt, thi i denne By havde man ikke før seet Mænd i frankisk Klædedragt. Selvfølgelig samledes lidt efter lidt Størstedelen af Befolkningen, Store

og Smaae, deels inde i vort Værelse, deels i en tæt Klynge udenfor Døren, og iagttoge os med største Opmærksomhed, medens vi indtoge vort Maaltid. Derefter fortsatte vi vor Rejse Nord paa; vi havde ventet at kunne faae Nattekvarteer i Byen Suwaret el Kebire, men den befandtes at være »død« eller i saa høi Grad forladt af sine Indbyggere, at vi ikke kunde finde Modtagelse nogensteds. Saa maatte vi drage videre og kom temmelig seent om Aftenen til Byen *Brak*. Den var ikke i stort bedre Tilstand, idet de fleste Indbyggere havde forladt den paa Grund af jævnlige Overfald af Beduinerne. Vi fandt dog Kvarteer hos en Druse, der netop var ankommen nogle Dage forinden. Han havde tidligere boet i Libanons Bjergdale, men var, som han fortalte os, bleven indviklet i en Proces, og det var begyndt at gaae op for ham, at denne Proces vilde ende med hans fuldstændige Ruin. Saa tog han en rask Beslutning, samlede sin Familie og sine rørlige Eiendele og drog ned til Hauran, hvor han nu havde taget en af de mange tomme Gaarde i Besiddelse og netop var i Færd med at indrette sig. Han overlod

os meget villig en Deel af Gaarden til fri Afbenyttelse, og vore Folk havde allerede tændt et muntert Baal samt opstillet vore Senge ude i det frie Gaardsrum under aaben Himmel, medens de havde sat Heste og Muldyr ind i en Stald. Vi fandt det dog hensigtsmæssigere at gjøre det omvendt: vi lode Dyrene drive ud i Gaarden og vore Senge flytte ind i Stalden, efterat vi først havde faaet den nogenlunde renset. Vi manglede i hvert Fald ikke frisk Luft derinde, thi Ydervæggen og det halve Loft manglede, saa vi havde deilig fri Udsigt til Stjernerne, hvis der havde været saadanne at see. Men det var der uheldigvis ikke; en Chamsin var ifærd med at reise sig og dækkede Himlen med sine Skyer. Natten var usædvanlig lummer og trykkende, men heldigvis blev det ikke Regn, i hvilket Tilfælde vi vilde have været ilde farne. I Nærheden var opført en tyrkisk Kaserne, hvori nogle Soldater vare indkvarterede, et Par af dem fik vi mod en Bakschisch til at holde Vagt for os om Natten, der iøvrigt hengik uforstyrret.

Og dette var den sidste Nat i Hauran. I en deilig frisk Foraarsmorgen rede vi op

imod Damaskus over den store Slette, som i det Fjerne krandsedes af blaalige Bjerge, blandt hvilke det snedækte Hermon særlig frydede vort Øie. Veien her er fra gammel Tid usikker og fører Navnet »Røverveien«, thi Beduinerne have uhindret Adgang fra de store Ørkener, fra hvilke de komme og atter forsvinde med Lynets Hurtighed. Vor Dragoman fra Palæstina speidede ud til alle Sider, om der pludselig skulde vise sig Ryttere i den fjerne Synskreds. Der viste sig dog Intet, som kunde vække Uro; enkelte fredelige Reisende droge forbi os, venlig hilsende. Det tør vistnok antages, at Sikkerheden her er afhængig af Aarstiderne, hvilket atter vil sige af Bedüinernes Vandringer. I Foraaret og Forsommeren færdes de længer Øster paa, og da vil der neppe være Noget at frygte for et større Antal Reisende. Men længer ud paa Sommeren, naar den brændende Solhede afsvider Græsset og Urterne, da drive de deres Hjorder længer mod Vest og nærme sig Damaskus, og da kunde det være mindre sikkert at færdes her.

Det var et herligt Skue, da vi naaede op til Slettens Høiderand og i det Fjerne saae

Damaskus, omgivet af sine Haver, som her i den lange Afstand viste sig i et dunkeltblaat Lys i Modsætning til de omgivende Bjerges lysblaa Baggrund. Vi havde dog endnu et godt Stykke Vei dertil og skulde i rigeligt Maal føle Dagens Hede og Besvær, inden vi naaede did. Solen brændte varmt i Middagstimerne, og en trykkende Lummerhede leirede sig over de aabne skyggeløse Sletter. Først ud paa Eftermiddagen naaede vi Damaskus' Porte og havde endnu et trættende Ridt først gjennem den meget lange Forstad *Meidan* og dernæst gjennem Staden selv, inden vi naaede det engelske Victoriahotel, hvor vi kunde udhvile os et Par Dage og atter glæde os ved det civiliserede Livs Bekvemmeligheder efter at have overstaaet de Besværligheder og Afsavn, som en Reise i Hauran medfører. Her i Damaskus skiltes vi fra vor vakkre Fører, Consul Løytved, med en hjertelig Tak for den Omhu, han havde viist for os, og for den Iver og Interesse, hvormed han havde ført os om i dette mærkelige, af Fremmede kun lidet besøgte Land. —

Og hvad betyder saa dette Hauran? kan man vel tilsidst spørge — hvad betyde disse Templer, Triumphbuer, Kirker, sønderbrudte Portaler og omstyrtede Søiler? Svaret kan gives ganske kort: Hauran betyder et udfyldt Hul i Culturhistorien. Det er et nyt Pompeji, ikke under, men over Jorden. Hvad Vulkanens Aske har bevirket hist, det har Barbarernes Vildhed og Ørkenens Ensomhed bevirket her, at Landet har ligget urørt og ukjendt i lange Aarhundreder. Ganske vist, fuldt saa vel som Pompeji er Hauran ikke blevet bevaret, men der er dog altid saa meget tilbage, at det lettelig i Tanken lader sig sammenføie til et Hele. Ei heller er det et enkelt Øjeblik, hvori som i Pompeji Alt er blevet fæstnet og stivnet, men en Række Aarhundreder, næsten et halvt Aartusind, og tilmed en af de vigtigste Perioder i Historien, nemlig den, da Hedenskabet med al sin rige Cultur langsomt forsvinder, og en ny Tro er ifærd med at vinde Hjerterne. Den optager først Hedenskabets Culturformer umiddelbart, saaledes som den forefinder dem, dog snart begynder den en Omdannelse, først ganske umærkelig, men

efterhaanden i stedse større Fjernelse, indtil omsider en heelt ny Cultur er fremkommen, den, som har behersket Verden indtil den Dag idag, den christelige Cultur. Og denne Omdannelsesproces kunne vi følge i Hauran og Mellemsyrien som intet andet Sted. Ikke, at den har været noget Enestaaende for denne Landsdel — paa ingen Maade. Hvad her er skeet, er slet ikke Andet, end hvad der er skeet i hele Sydeuropa, en Deel af Tydskland og Frankrig, i alle Lande, hvor Christendommen mødtes med den fuldt udviklede antike Cultur. Men af den Brydning, som herved fremkaldtes, er i disse Lande Lidet eller Intet tilbage; de nye Slægter, som voxede op, omdannede eller nedbrøde, hvad Fædrene havde virket, og hine Blandingsformer maatte vige Pladsen for renere og skarpere udviklede Kunst- og Culturformer. Men i Hauran ere de blevne staaende paa Grund af de eiendommelige Vilkaar, hvorunder dette Land blev stillet, saaledes som det ovenfor er paavist. Beskuelsen af de mærkelige Mindesmærker her fremkalder et Indtryk i dobbelt Retning. Den rene og ædle Klassicitet er i Begreb med at forsvinde, en

subjectiv Vilkaarlighed begynder at gjøre sig gjældende, ofte med en underlig Smagløshed. Det er Kunstens Forfald, der her er stillet os for Øie, og det virker frastødende. Men man vilde have høilig Uret, om man kun har Øie for denne Side af Sagen. En opmærksommere og dybere Betragtning vil vise, at vi her ikke blot have Culturens Efteraar og Vinterdvale, men at her ogsaa er et spirende Foraar. Udaf den classiske Culturs faste og lovbundne Former er der noget Nyt, der arbeider sig frem, keitet, usikkert, famlende, ofte staaende aldeles isoleret, og det er, som om de, der føre det frem, ikke selv vide, hvad de skulle gjøre med det, men vi gjenfinde det i en senere Udvikling i Occidenten udviklet til Klarhed, Bestemthed og Harmoni med sine Omgivelser, og vi forstaae da, at hvad vi saae i Hauran, var de første Elementer af en ny Kunststil, der er ifærd med at arbeide sig frem. Fornemmelig gjælder dette om Kirkerne, de vise os en Overgangsperiode, der ligger forud for den fuldførte Stil, som Middelalderen viser os. Saaledes med de to ovenfor omtalte Domkirker i Ezra og Bosra: de ere byggede nogle

faa Aaringer før Sophiakirken i Konstantinopel, men det er tydeligt at see, hvorledes det store architektoniske Kuppelproblem, som er heldig løst i den sidstnævnte, forsøgsvis arbeider sig frem i de to første. Det bliver Kunsthistoriens Sag at gjennemføre dette i Enkelthederne; her vil det være nok at antyde, hvilken Betydning de talrige architektoniske Mindesmærker i Hauran have for den rette Forstaaelse af den vesterlandske Kunstudvikling.

Hertil kommer et Fund af heel anden Art, som har ikke mindre Interesse for de mere specielle Forskninger, det er den store Mængde Indskrifter, som findes paa Bygninger eller paa enkelte Stene. Netop naar man kommer fra Jerusalem, hvor næsten Alt, hvad der kan kaldes for Indskrifter, fattes, hvorfor man ved Studiet af Jerusalems Topografi i Oldtiden stadig bevæger sig paa usikker Grund og kun med den største Forsigtighed kan opstille sine Gisninger — netop da paaskjønner man Værdien af disse Indskrifter i Hauran og kan kun ønske, at lidt af denne store Rigdom kunde være bleven Jerusalem til Deel, hvor ganske vist de antiquariske Undersøgelser bevæge sig

i langt fjernere liggende Tidsperioder. De talrige Indskrifter i Hauran ere affattede deels paa Arabisk, deels paa Græsk og Latin: de angive for en stor Deel Opførelsen af Bygningsværker eller Indvielse af Tempelgaver, udtale Bønner eller fromme Velsignelsesønsker, mange ere Grav-Indskrifter, og de have ofte stor Betydning ved at afgive faste Støttepunkter for Tidsberegningen. Endnu større Betydning i saa Henseende have de mange Mønter, som ere fundne og stadig findes i Hauran. Consul Løytved har paa sine forskjellige Reiser efterhaanden samlet en betydelig og værdifuld Møntsamling. Det maa høiligen ønskes, at man i Tide vil erhverve sig den her i Danmark, inden den gaaer over til fremmede Hænder, Amerikanere eller Englændere, som allerede ere stærkt ude efter den.

Og det gjælder ikke at forsømme Tiden. Er Adgangen til dette mærkelige Land bleven lettere og Sikkerheden bleven større, saa at man kan færdes uden at være udsat for de Farer, hvorfor tidligere Reisende vare udsatte — saa er paa den anden Side Haurans Monumenter mere udsatte for Ødelæggelse paa Grund

af den stigende Sikkerhed. Alt som Indvandringen i Landet tiltager og Befolkningen sikkres mod Beduinernes røveriske Indfald fra de omliggende Ørkener, blive ogsaa de forladte Bygninger og Paladser tagne i Brug, og mange af dem nedrevne. Navnlig klages der stærkt over de indvandrede Tscherkesser, der vise megen Flid til at opdyrke Landet, men netop derfor ogsaa megen Flid til at ødelægge de gamle Monumenter. Den tyrkiske Regering er saa langt fra at frede om Oldtidsværkerne, at den tværtimod selv gaar i Spidsen for Nedbrydningsarbeidet. Exempelvis kan anføres det smukke Tempel i Musmieh i Ledjaen, der endnu for et Par Aar siden stod ganske vel bevaret, men som nu siges at være nedbrudt for at skaffe Plads til en Kaserne. Slig Ødelæggelse af Oldtidsminderne truer ikke blot Hauran, men hele Palæstina og Jerusalem i Særdeleshed. I samme Grad som Samfærdselsmidlerne gjøre Reisen lettere og den stigende Sikkerhed gjør Farerne mindre, i samme Grad tiltager Usikkerheden for de gamle Mindesmærker, og de faa Rester, der endnu ere bevarede, svinde bort. Men desto nødvendigere

bliver det ogsaa, medens det endnu er Tid, omhyggelig at iagttage og beskrive, hvad der endnu er at see, at dette i alt Fald kan tjene til Veiledning for de kommende Slægter, der muligvis ikke mere kunne faa at see, hvad der blev forundt os at skue.

